

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA EKSEN ARAYIŞI: AVRUPA BİRLİĞİ Mİ, ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ MÜ?¹

Prof.Dr. Alaeddin YALÇINKAYA
Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
alaeddinyalcinkaya@gmail.com

Özet

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik teşebbüsü yarım asrı geçen bir dış politik tercihtir. Daha Avrupa Ekonomik Topluluğu aşamasında, Türkiye ile topluluk arasında işbirliği yönünde sözleşmeler imzalanmış, serbest dolaşım ve tam üyelik konusunda önemli imzalar atılmıştır. 2005 yılında başlayan tam üyelik yolundaki müzakereler, 2017 başı itibariyle devam etmektedir. Bununla beraber bu müzakerelerin bir gün tamamlanıp Türkiye'nin AB'ye tam üye olacağı ihtimali oldukça zayıftır. Bu aşamada gündeme gelen "Avrupa Birliği yerine, Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliği" tartışmaları, sadece Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki başarısızlığın bir çıktısı olmayıp fakat Afro-Avrasya'da güç dağılımında meydana gelen değişimlerin yansımasıdır. Tebliğde, Türkiye-AB ilişkileri özetlenmekte ve sorunlara değinilmektedir. AB'nin yerine önerilen Şanghay İşbirliği Örgütü ile Avrasya Ekonomik Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi alternatifler tartışılmaktadır. Bu bağlamda ŞİÖ'nün AB'den farklı olarak ciddi bir entegrasyonu hedeflemeyip bunun yerine hükümetlerarası bir örgüt olması ele alınmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinden bağımsız olarak ŞİÖ üyeleri veya geliştiği oranda bu örgüt ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: AB-Türkiye İlişkileri, Şanghay İşbirliği Örgütü, Ekonomik Entegrasyon, Hükümetlerarası Örgüt, Avrasya Ekonomik Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü

LOOKING FOR AXIS IN TURKISH FOREIGN POLICY: EUROPEAN UNION OR SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION?

Abstract

Negotiations on full membership, which began in 2005, continue as of the beginning of 2017. Nevertheless, nobody expects that these negotiations will be completed one day and that Turkey will become a full member of the EU. At this stage, the discussions on "Instead of European Union, Shanghai Cooperation Organization membership" are not only the reflection of failure of Turkey-EU relations but also the result of the changes in the distribution of power in Afro-Eurasia. The Communiqué summarizes the Turkey-EU relations and will also address the problems that lie in relations. As of the beginning of 2017, alternatives such as the Shanghai Cooperation Organization and the Eurasian Economic Union, the Black Sea Economic Cooperation Organization and the Economic Cooperation Organization will be proposed instead of the EU.

Key Words: EU-Turkey Relations, Shanghai Cooperation Organization, Economic Integration, Intergovernmental Organization, Eurasian Economic Union, Black Sea Economic Cooperation

Giriş

1964'de yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci 2017 itibariyle ümitsiz bir proje haline gelmiştir. Bu süreçte şüphesiz Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal kurumlarında olduğu kadar AB'nin kurumsal dinamikleri veya üye yapısında önemli değişiklikler yaşanmış, uluslararası sistem de farklı bir mecraaya yönelmiştir. 1960 şartlarında "Türk ekonomisi için, .. tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık ihracatının önemine inanarak"² ile tarımsal ürünlerinden dolayı topluluğa davet edilen Türkiye, daha 2010'lerin başında önemli endüstriyel sektörlerde ihracatçı durumuna gelmiştir. Bu bağlamda ilişkide olduğu ülkeler için sözkonusu olduğu gibi Türk dış politikasının dinamikleri açısından da uluslararası entegrasyon bağlamında yeni açılımlar veya alternatifler gündeme gelmiştir.

AB'ye karşı alternatifler arasında başta ŞİÖ olmak üzere gündeme gelen diğer bölgesel entegrasyon hedefli örgütler dikkate alındığında, bunların finansal güç, bilimsel ve bilişsel altyapı,

¹ "Bu çalışma Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: SOS-D-070317-0127"

"This work was supported by Research Fund of the Marmara University. Project Number: SOS-D-070317-0127"

² Ankara Anlaşması, 1964, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararasi_mevzuat/AKCT_ANKARA.htm
Erişim: 11.04.2017

yönetim ve işbirliği açısından durumlarının pek parlak olmadığı görülmektedir. Öte yandan “Küresel krizin yerini yeniden toparlanmaya bıraktığı ve sistemin kontrol mekanizmalarının yeni oluşacak hegemonik bloklar ekseninde yeniden yapılandırılmaya başlanacağı yeni dönemde, Türk dış politikasına ilişkin manevra alanı da daralabilecek, dış politikanın ekonomi ayağının fonksiyonu eski işlevini gösteremeyebilecektir.”³. Bu tespit, AB’ye alternatifleri açısından olumsuz sonuca vardığı halde bunların gereksizliği sonucu da sözkonusu değildir.

Dış politikanın temelinde güç bulunduğu halde günümüzde bu güç önemli ölçüde ekonomiye dayanmaktadır. Ekonominin dış politikada sorun çözücü, ilişkileri geliştirici, barış ve güvenliği garanti edici bir unsur olarak diğer ülkeler için sözkonusu olduğu gibi Türkiye’nin de yumuşak gücüne katkı sunduğu önemli bir gerçektir. Bu bağlamda ekonomiyi dış politikada aktif bir araç olarak kullanan devletlere bakıldığında “ortak özelliklerinin dış politika hedefleriyle entegre, kapsamlı bir sanayi stratejisine sahip olmaları olduğu görülmektedir.”⁴. Bu yönüyle gerek Türkiye’nin gerekse AB dışındaki bölgesel işbirliği zeminlerinde yer alan ülkelerin ekonomik gücü ve sanayi stratejisi ile bu unsurlara yön veren toplumsal, akademik, bilişsel altyapı özellikleri son derece önemli faktörlerdir.

Sanayi üretimi, ihtiyaç ürünlerine pazar bulunması, hammadde ve enerji temini gibi aşamalar, her ülkenin temel dış politik tercihleriyle bağlantılı konulardır. Sanayi devrimi sonrasında birçok savaşın gerçek sebebinin sözkonusu ekonomik unsurlar olduğu bilinen bir gerçektir. Bununla beraber ekonomik hedeflerle ideolojik gerçeklerin iç içe geçtiği veya çatıştığı örnekler az değildir. Türkiye’nin AB üyeliği yolundaki temel hedefleri ekonomik, sosyal, siyasal gelişmeyi sürdürme, ilerleme olduğu halde AB’nin Kıbrıs sorunu, Ermeni soykırım iddiaları veya örneğin Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması gibi konularda üyelik müzakerelerini bir bakıma Haçlı ruhuyla sürdürmesi, üyelik yolundaki istek ve ümitleri azaltmış, her iki tarafta da güven sorununa yol açmıştır⁵. Bu bağlamda ekonomik entegrasyon amaçlı süreç, irredentist veya intikamcı bir hedefe yönelmiştir.

Bu çalışmada, AB ve ŞİÖ alternatifi bağlamında, ekonomik temelli girişimin ideolojik gerçeklere feda edilmesi çerçevesindeki çıkışlara da değinilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin ŞİÖ ile ilişkilerinin, stratejik bir tercihten çok AB’ye veya genel olarak batıya tepkisel nitelik taşıdığı görülmektedir. Türkiye’nin ŞİÖ üyeleri ile ticari ilişkileri, dış ticaretinin en önemli kalemlerini oluşturduğu halde, bu ticaret örgütsel işbirliğinden çok ikili anlaşmalar çerçevesinde yürümektedir. Esasen ŞİÖ üyeleri veya bu örgüte üyelik süreci tamamlanmak üzere olanlar arasında dahi ticari ilişkilerin kurumsallaşması yönünde bir irade veya program sözkonusu değildir. Örgütün örneğin entegrasyon sürecine girmesi yönündeki akademik taleplerin⁶ siyasi zeminde kabul görmesi beklenmemektedir. Esasen böyle bir siyasi irade veya ekonomik/sosyal/hukuksal altyapı sözkonusu değildir. Bu bağlamda örgütün iki temel direğinden biri olan Rusya’nın, eski Sovyet cumhuriyetleri ile oluşturduğu Avrasya Ekonomik Birliği’ne Çin’in de katılması gündemde yoktur. ŞİÖ’nün diğer temel direği Çin ise coğrafi büyüklük, nüfus ve sektörel hacim dikkate alındığında bölgesel entegrasyonun ötesinde bir ekonomi olup ulusüstü örgütlenme riski için bir neden görmemektedir.

Çalışmanın başlığında yer alan “Dış Politikada Eksen Değişikliği” daha önce Orta Doğu veya İslam ülkeleriyle ilişkilerini yoğunlaştırma, batı ile olanları ikinci plana atma veya yok etme anlamında kullanılmıştır. Sözkonusu eksen değişikliği 2017 başı itibarıyla ABD ile gerilen ilişkiler, NATO veya AB nezdindeki sorunlardan dolayı doğuya (Rusya Federasyonu, Çin, ŞİÖ..) yönelme anlamına gelmektedir. Bu bağlamda sözkonusu değişikliğin sadece “Batı Karşısı hale gelme” veya “Üçüncü Dünya ideolojisini benimseme”den çok uluslararası sistemsel değişikliğin ve gelişmelerin zorunlu kıldığı bir süreç olarak görmek gerek⁷.

Burada öncelikle ekonomik entegrasyonlarda başarı veya başarısızlık nedenleri

³ Mustafa Kutlay, “Yeni Türk Dış Politikası’nın Ekonomi Politikası: Eleştirel Bir Yaklaşım”, Uluslararası İlişkiler, C.9, Sayı 35, Güz 2012, s.107.

⁴ Mustafa Kutlay, a.g.e., s.108-110.

⁵ Burak Kuntay, Kuntay, “Turkey on the Path of the European Union”, New Perspectives on Turkish Foreign Policy, ed.: Narni, N. and K. Burak, İstanbul, Doğan Kitap, 2013, s.48.

⁶ Syed Farooq Hasnat, ve Zamurad Awan, “Shangai Cooperation Organization as a Platform for Regional Understanding: Its Economic, Political and Security Potential”, Perception, Spring 2016, XXI/1, s.98.

⁷ Emel Parlar Dal ve Gocan Oğuz Gök, Dal, “Locating Turkey as a ‘Rising Power’ in the Changing International Order: An Introduction”, Perception, Winter 2014, XIX/4, s.2.

özetlenmektedir. Daha sonra Türkiye-AB ilişkilerinin bugünkü silüeti çizilmekte ve başta ŞİÖ olmak üzere alternatif örgütler test edilmektedir. Sonuçta AB'ye alternatif olma durumu ile bundan bağımsız olarak bölgesel örgütlerle ilişkiler konusunda öneriler gündeme gelmektedir.

Ekonomik Entegrasyon ve Başarı

Türkiye'nin AB üyeliği veya buna alternatif olarak tartışılan diğer örgütlerle ilişkilerin temelinde bölgesel entegrasyon süreci bulunmaktadır. Bu yönüyle bölgesel entegrasyon, küresel serbest ticarete ulaştıran bir aşama, çok taraflı ticaretin liberalleşmesine katkı yapan bir araç olarak görülebilir. Bunun sonucu olarak tek tek millî pazarlar yerine ortak bir bölgesel pazara yönelme nedeniyle ticarete korumacı engellerin kaldırılması ile iç pazarın genişlemesi hedeflenmektedir. Bu süreçte mal, hizmet ve üretim mahallerinde değişimler sözkonusu olmaktadır. Sözkonusu süreçte üye ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri ve teknoloji transferleri önemli ölçüde belirleyici olmaktadır⁸.

21. yüzyıl dünyasında uluslararası politikanın en önemli zeminlerinden birisi ekonomik entegrasyonlar olup bu yönde mücadele daha çok uluslararası örgütler üzerinden yürütülmektedir. ABD, Çin, Hindistan veya Brezilya gibi coğrafya, nüfus ve ekonomik kapasite bakımından ilklerden olan ülkeler aslında bir bakıma ekonomik entegrasyonu kendi bünyesinde gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte örneğin ABD, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) ile mevcut dış ticaret kapasitesini daha da genişletme yoluna girmiştir. AB ise, özellikle küresel finansal ve ekonomik kriz döneminde yaşanan bütün olumsuz gelişmelere karşı ekonomik entegrasyonda en başarılı örnek olma ayrıcalığını korumaktadır.

Ekonomik entegrasyonlar, her bir örnek için farklı özellikler sözkonusu olmakla birlikte genel olarak beş aşamayı kapsamaktadırlar: “Tercihli Ticaret Anlaşmaları”, “Serbest Ticaret Bölgesi”, “Gümrük Birliği”, “Ortak Pazar” ve “Ekonomik ve Parasal Birlik”⁹.

Tercihli ticaret anlaşmaları daha çok az gelişmiş ülkeler arasında sözkonusu olup bu sıralamada olduğu gibi entegrasyonun ilk adımı olarak kabul edilmektedir. ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) veya MERCOSUR (Güney Amerika Ortak Pazarı) örneklerinde olduğu gibi. Serbest ticaret bölgesi (Free Trade Area, FTA) NAFTA, EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi), LAFTA (Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) örneklerinde olduğu gibi, öncelikle üyeler arasında ticareti kısıtlayan tarife ve kota engellerini ortadan kaldırmayı hedefler. Bununla beraber bir sonraki aşama Gümrük Birliği için sözkonusu olan üçüncü taraflara karşı ortak gümrük uygulaması burada sözkonusu değildir. AB veya Avrasya Ekonomik Birliği'nin önceki aşamaları Gümrük Birliği olup halen AB ile Türkiye arasında Gümrük Birliği anlaşması bulunmaktadır. Bununla beraber Türkiye-AB Gümrük Birliği anlaşması, bu süreçteki karar organlarına Türkiye'nin katılmadığı, fakat alınan kararları uygulamakla yükümlü olduğu dikkate alındığında en ayırıcı (entegrasyon mantığına aykırı) örneklerden olduğu görülür. Ortak Pazar, AET sürecinde olduğu gibi ortak gümrük uygulamalarına ve ticaret ürünlerinin serbest dolaşımına ek olarak emek, sermaye ve teşebbüsün de üyeler arasında serbestçe dolaşabildiği aşamadır. Ekonomik ve Parasal Birlik ise yine günümüz AB örneğinde olduğu gibi ekonomi, para ve sosyal politikalar ile bu alandaki kurumların birleşmesi aşamasıdır. Bu bağlamda Avrupa Merkez Bankası kurulmuş, ortak para Euro bütün üyelerin parası haline gelmiştir. Bazı üyelerin bu aşamaya gelmedikleri veya İngiltere örneğinde olduğu gibi başından beri bunu kabul etmedikleri dikkate alındığında ortak parayı kabul eden ülkeler arasında Eurozone oluşturulmuştur¹⁰.

Ekonomik entegrasyon girişimlerine bakıldığında bunlar içinde hedefe ulaşanların veya belirli bir düzeyde de olsa başarılı olanların sayısı, başarılı olmayanlar yanında çok azdır. Bu bağlamda ekonomik entegrasyonlarda başarıya ulaştıran faktörler tek tek örnekler incelendiğinde oldukça farklı olup bunların başında coğrafi yakınlık gelmektedir. AB örneğinde olduğu gibi öncelikle sınırdış ülkeler arasında başlayan birleşme Avrupa kıtasında yürümektedir. Türkiye'nin öncülüğündeki D-8 Grubu açısından bakıldığında üyeler arasındaki coğrafi uzaklık konusu, başta gelen sorunlardandır. Benzer durum Türkiye-ŞİÖ projesi için de sözkonusu olacaktır.

Entegrasyonların başarısında diğer önemli faktör kültürel, dini, tarihi vb. ortak değerlerin

⁸ Fehmi Ağca, Fehmi, Dynamics of Political Changes, Prishtine, Logos-A, 2011, s.194.

⁹ Rıdvan Karluk, Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar, 7. Baskı, İstanbul, Beta. 2014, s.505-518.

¹⁰ Rıdvan Karluk, a.g.e., s.517.

mevcut olması. AB'nin temelinde yer alan Hıristiyan kulübü iddiadan öteye örneğin örgütün bayrağına da yansımıştır. Başlangıçta 6 üye olup bugün 28 üyeye ulaştığı halde 12 havariyi temsil eden 12 yıldız, AB bayrağı olarak kullanılmaktadır¹¹. Buna karşın bütün Hıristiyanların AB üyesi olmadığı veya D-8'i oluşturan ülkeler Müslüman olduğu halde başarısının sözkonusu olmadığı gerçeği dikkate alındığında, birleşmelerde başarının farklı unsurları gündeme gelmektedir.

Entegrasyona katılan ülkelerin ekonomik, sosyal, hukuksal altyapılarının birbirlerine benzer veya yakın olması da son derece önemli olup birçok örnekte olduğu gibi bu alanlarda aralarında büyük fark olan devletler arasındaki entegrasyon sorunlara yol açmıştır. Bu bağlamda AB'ye üyelik sürecinde adaylara uygulanan geçiş döneminde sözkonusu altyapılar uyumlu hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ile ŞİÖ üyelerinin ekonomik, sosyal, ticaret ve genel olarak hukuksal altyapılarının uyumlu hale getirilmesi belki de hiçbir zaman mümkün olmayacaktır.

Buna karşın Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika arasında kurulan ve siyasal düzen-ekonomik düzen-kültürel düzen çerçevesinde gerekli reformları öncelikli olarak gündeme getiren IBSA Diyalog Forumu, ekonomik işbirliği konusunda yaşanan ilişkileri değerlendiren bir zemin olup, ilişkilerde örnek alınabilecek bir uygulamadır. Adı geçen üç ülke politik, ekonomik ve sosyal konularda ortak şartları belirleyerek bir ilişki sürecine girmişlerdir. Bunun sonucu olarak üç ülke hem işbirliği içinde olacak, böylece korumacı ekonomi politikalarını bırakarak iktisadi gelişmeyi sürdürecektir ve herbiri kendi çevresinde diğer bölge ülkeleri açısından merkez ülke haline gelecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin AB ile ilişkilerden bağımsız olarak bölgesel¹² entegrasyon girişimlerinde veya küresel gruplaşmalarda sözkonusu üç unsuru çeşitli boyutlarıyla analiz etmesi ve oluşturulacak politikalarda bu analiz sonuçlarını dikkate alması gerekmektedir.

Türkiye-AB İlişkileri

Türkiye açısından AB'ye üyelik, cumhuriyetin temel ideolojik hedeflerinden olan muasır medeniyete katılmanın, günümüz anlamıyla modernleşme ve gelişmenin, demokratik ve sivil bir devlet haline gelme sürecinin hızlanmasının en uygun aracı olarak görülmektedir. Bu istikamette anayasada, siyasal kurumlarda ve ekonomik yapıda 1993 Kopenhag kriterlerinde belirlenen ilkelere göre bir dizi reformlar gündeme gelmiştir¹³. Bu anlamda AB üyeliği, ekonomik hedefler yanında Tanzimat'tan Cumhuriyete batılılaşma stratejisinin önemli bir aşaması olarak görülebilir.

Türkiye'nin AB adaylığına kabul süreci aslında 1999 Helsinki Zirvesi'nden çok önce adı AET de olsa 1964'de yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile başlamıştır. Geçen süre zarfında örgütün ismi değişmekle kalmamış üyelik süreciyle ilgili önemli kriterler belirlenmiştir. 1999 tarihi itibariyle Türkiye'nin aday ülke olarak kabulü iki taraf için de önemli bir aşama/başarı kabul edilmiştir.

2005'te başlayan müzakere sürecinde hem Türkiye'nin hem de AB'nin bir takım yükümlülükleri gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin kriterler doğrultusunda gerçekleştirdiği reformlar sözkonusu olduğu gibi AB'nin imzalanan belgelerle bağlı, iyi niyet esasına göre olumlu bir yaklaşım içerisinde olması gerekmektedir. Buna karşın Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesi bir iyi niyet girişimi olarak değerlendirilse bile, bu belgenin içerisinde yer alan düzenlemelerin önemli bir kısmının problem kaynağı olduğu önemli bir gerçektir¹⁴.

2017 itibariyle Türkiye'nin iç ve bölgesel sorunları sözkonusu olup benzer şekilde AB'nin de finansal krizi aşma yanında Ukrayna odaklı Rusya ile bir bakıma çatışma ilişkisi, tarafları birbirine yakınlaştırması gerekirken gittikçe ipler daha fazla gerilmektedir. Bu aşamada AB'nin geçmişte başarılı bir şekilde genişlemesinin getirdiği özgüven veya Türkiye'nin 2002'den beri tek parti iktidarı ile yönetilme başarısı bir bakıma "güven zehirlenmesine" yol açmıştır. Bu bağlamda geçmişteki başarıların AB'nin genişlemesi veya Türkiye'nin üyeliği konusunda karar alıcılarda beceri ve

¹¹ Rıdvan Karluk, a.g.e., s.195.

¹² Arzu Al ve Nur Aslan, "In the Context of International Political Economy, the Comparison of IBSA Countries and Turkey", V. Blue Black Sea International Congress, 12-13 December, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2016, s.223; http://dosya.marmara.edu.tr/kongre/blueblacksea2016/kitapc_k_pdf Erişim: 20.05.2016.

¹³ Ramazan Gözen, "The Impact of Turkey-EU Membership Process on the Relations Between the West and the Islamic World: The Challenge for Change", East-West Relations: Turkish and Bosnian Perspectives, ed.: Gözen R. vd., International University of Sarajevo, 2009, s.138.

¹⁴ Kamuran Reçber, Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri, 3. Baskı, İstanbul, Alfa Aktüel, 2009, s.280

bilgilerine aşırı güvenme yanlılığı yarattığı ve bu aşırı özgüvenin karar alıcıları riskli durumları değerlendirirken kapasitelerinde yanılığa düştükleri gözlemlenmektedir¹⁵. Belirtmek gerekir ki 1964'den günümüze AB sürecini yürüten liderlerin kararlarında daha fazla özgüven ile daha fazla riski göze alabileceği, bu anlamda Türkiye'nin dayatılan herşeyi kabul edebileceği beklentisi, ilişkilerdeki sorunun önemli kaynağını oluşturmaktadır. Öte yandan Türkiye'nin de örneğin ŞİÖ'yü AB'ye alternatif olarak gündeme getirmesi, sadece AB ile ilişkilerde değil fakat yoğun ilişkilerin sözkonusu olduğu ŞİÖ üyesi ülkeler nezdinde de pazarlık gücünün baskı altına alınmasına yol açmaktadır.

Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye

Başlangıçta Şanghay Beşlisi adıyla Çin, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan oluşan girişimin amacı güvenlik ve sınır sorunları konusunda işbirliği idi. 2001'de Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adıyla uluslararası örgüt haline gelen girişime Özbekistan'da katıldı. 8-9 Haziran 2017 Astana Zirvesi ile Hindistan ve Pakistan'ın ŞİÖ'ye üyelik süreci tamamlanmış oluyor. Bunların yanında İran, Pakistan, Moğolistan gibi ülkelerin örgütle gözlemci üye statüsü altında ilişkileri bulunmaktadır. Ermenistan, Azerbaycan, Kamboçya, Nepal, Sri Lanka ve Türkiye'nin ise örgütle diyalog ortaklığı sözkonusudur.

ŞİÖ'nün kuruluş sürecinin başındaki güvenlik unsuru varlık ve etkinlik nedeni olarak devam etmekte olup örneğin NAFTA veya AB gibi ekonomik entegrasyon bağlamında önemli sayılabilecek bir gelişme sözkonusu olmamıştır. Mesela mevcut örgüt üyeleriyle güçlü ikili ilişkileri olan Hindistan ve Pakistan'ın örgüte tam üye olmasının sembolikten öte bir anlamı olmayacağı ciddi olarak gündeme getirilmektedir. Bugüne kadar yaşananlar, önemli ölçüde örgütün kurucu ve sürükleyici üyeleri Çin ve Rusya'nın bu konudaki irade ve tercihleri dikkate alındığında, kesinlikle bölgesel entegrasyon sürecine girmesi veya ortak ekonomik, sosyal sorunların çözümü için ŞİÖ'nün bir zemin olması beklenmemektedir¹⁶.

Örgütün kurucu veya aday üyeleriyle Türkiye'nin ekonomik ilişkileri oldukça güçlü olup tabloda görüldüğü gibi ihracat-ithalat dengesi örneğin 2010 rakamlarına göre en yoğun ticaretin olduğu Rusya için 21.45, Çin için ise 13.15 ile Türkiye'nin aleyhindedir. Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği ile bu açığın kapanacağı yönünde hiçbir neden görünmemekte olup esasen sanayi üretimi, hizmetler, rekabet koşulları gibi konularda Türkiye üzerine düşeni yaptığı takdirde elbette bu açık kapanacaktır. Tıpkı Hindistan veya Pakistan ile ilişkilerde olduğu gibi örgütün, ticaretin gelişmesinde veya niteliğinin değişmesinde etkin bir rolü sözkonusu değildir.

Yeni Yükselen Güçlerle Türkiye'nin Ticaret Dengesi (İhracat/İthalat)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Çin	19.60	19.33	8.75	7.98	7.17	7.85	9.18	12.61	13.15
Hindistan	12.88	9.87	13.03	17.17	14.07	15.14	22.08	21.61	17.80
İran	36.26	28.69	41.44	26.31	18.96	21.76	24.75	59.45	39.80
Rusya	30.12	25.09	20.58	18.45	18.18	20.11	20.67	16.46	21.45

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı (Kutlay, 2012: 118)

Örgütün, güvenlik ve sınır sorunlarının çözümünde ortak zemin olması dışında özellikle ABD/NATO karşıtlığı veya Yeni Dünya Düzeni'nde Batı/ABD'ye rakip bir oluşum hedefi, her geçen gün daha fazla gündeme gelmektedir. Bu bağlamda Atlantikçilik karşıtı hareket olarak Avrasyacılık stratejisinin önemli zeminlerinden olduğu açıktır. Başarısı tartışılmakla beraber IMF, Dünya Bankası, Dolar hegemonyası karşısında BRICS formülünü¹⁷ oluşturan ülkelerin üçü Rusya, Çin ve Hindistan'dır. Türkiye'nin ŞİÖ'ye yönelmesi veyahut bunu AB'nin alternatifi olarak zaman zaman gündeme getirmesi, adaylık sürecinde AB'nin ayak sürmesi veya olumsuz politikalarına karşı Ankara'dan bir tepki/tehdit/blöf olarak görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye-Rusya ilişkileri ile Türkiye'nin ŞİÖ'ye yönelik politikaları arasında paralellik bulunmaktadır. Türkiye-Rusya ilişkilerinin

¹⁵ İmran Demir, "Red Bull Etkisi: Dış Politika Karar Alma Süreçlerinde Aşırı Güvenin Neden ve Sonuçları", V. Blue Black Sea International Congress, 12-13 December, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2016, s.231.

¹⁶ Eleanor Albert, The Shanghai Cooperation Organization, 2015, <http://www.cfr.org/china/shanghai-cooperation-organization/p10883> Erişim: 06.04.2017

¹⁷ Mustafa Yağcı, "A Beijing Consensus in the Making: The Rise of Chinese Initiative in the International Political Economy and Implications for Developing Countries", Perceptions, Summer 2016, XXI/2, s.45.

tarihine bakıldığında ilişkilerin değişiminde batı karşıtı veya batı ile işbirliği boyutu oldukça yoğundur. Türkiye'nin NATO üyeliğinin başlangıcında Rus tehdidi olduğu halde 1960'larda ABD'nin Kıbrıs konusundaki baskıları Türkiye'yi Rusya'ya yaklaştırmış, önemli ekonomik ilişkiler kurulmuştur¹⁸.

Daha Soğuk Savaş yıllarında başlayan doğalgaz ithalatı Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde ve sonrasında devam etmiş, bu ticaret uluslararası sistemde yaşanan dönüşümden pek etkilenmemiştir. Buna karşın siyasi ilişkilerde inişli-çıkışlı seyirler gözlenmiştir. Örneğin 2008 Rus-Gürcü savaşında, Gürcistan'a yardım etmek isteyen ABD ve NATO gemilerine karşı Türkiye'nin Montrö'ye sadık kalması Rusya tarafından memnuniyetle karşılanmıştır¹⁹. Buna karşın 2014 Uçak düşürme krizi sonrasında Mayıs 2016'da düzenlenen Balkan Ülkeleri Genelkurmay Başkanları Konferansı'nda, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Karadeniz'in Rus gölü haline gelmesinden şikayeti ile Türkiye'nin NATO'yu göreve çağırmasının, sözkonusu dönemsel krizi aşan etkileri olmuştur. Nitekim Uçak krizi aşıldıktan sonra Karadeniz'de NATO üyeleri Bulgaristan ve Romanya'nın deniz gücünü genişletmesi ve eğitim programı uygulaması gündeme gelmiş ve bu durum Rusya'yı rahatsız etmiştir. Buna karşın Türk Dışişleri Bakanlığı'nın konuyla ilgili beyanının Rusya'ya güven verme boyutu sözkonusudur: "İttifak'ın caydırıcılık ve savunma görünümünün kuvvetlendirilmesi kapsamında NATO'nun Karadeniz'de karada, havada ve denizde daha fazla mevcudiyet sergilemesine yönelik talepler, bilhassa Romanya ve Bulgaristan tarafından İttifak bünyesinde gündeme getirilmektedir. Ülkemizin, Karadeniz'de istikrar ve güvenliğin kıyıdaş ülkeler tarafından bölgesel sahiplenme temelinde ve tırmanmaya mahal verilmeden sürdürülmesine yönelik uzun vadeli vizyonu geçerliliğini korumaktadır. Bu arada, NATO Daimi Deniz Güçlerinin, Montrö rejiminin lafzına ve ruhuna uygun olmak kaydıyla Karadeniz'e çıkmalarına ülkemizce olumlu bakılmaktadır."²⁰

Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)

Avrasya Ekonomik Birliği, Putin'in işlerlik kazandırdığı Avrasyacı stratejinin eski Sovyet cumhuriyetleri kapsamındaki uluslararası örgüt uygulamasıdır. Nihai hedef olarak AB veya NAFTA'ya rakip ekonomik entegrasyonu öğrenen AEB'ni ele almadan önce Rusya'nın "Yeni Avrasyacılık" stratejisine bakmak gerek. Eski Sovyet cumhuriyetlerinin yeniden Moskova'ya bağlanması yerine güçlü ekonomik, askeri, siyasi kontrol mekanizmaları ve bağımlılık ilişkisi çerçevesinde AEB veya KGAÖ (Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü) gibi kurumlar oluşturulmuştur. Avrasyacı stratejiler çerçevesinde örneğin Orta Asya'nın yeniden yapılandırılmasında bütün halkların ekonomik, sosyal, hukuksal gelişmesinden ziyade Rusların etnik çıkarlarının en iyi şekilde korunması öngörülmektedir. Bu yapılandırma, sun'i siyasi yapılar, hayali 'post-emperyal miras' esasına göre değil, başta Kazakistan'dakiler olmak üzere bölgedeki Rusların topluca meskun olduğu tüm toprakların barışçı yolla Moskova'nın yargı alanına doğrudan girişini öngören milli türdeşlik temeline göre kurulacaktır. Bu yönüyle Kazakistan Avrasyacılığı'nın uygulama alanı olarak CICA (Asyada İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı) aslında Rus Avrasyacılığı'nın Kazakistan versiyonu olarak görülebilir.²¹ Bu bağlamda Rusya merkezli ekonomik entegrasyon süreçlerine önemli bir fonksiyon yüklenmektedir: Eğer Rusya, Gümrük Birliğine ilişkin RF, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan arasında imzalanmış olan "beşli antlaşma" çizgisini geliştirmek yoluyla dördüncü (NAFTA, AB, ASEAN'dan sonra) jeoekonomik alanı toparlamayı başarırsa, tüm dünyanın görüntüsü değişecektir. 2000lerde bu hedef doğrultusunda belirli bir aşamaya gelinmiştir. Nitekim Putin, iktidarının başından itibaren her fırsatta Avrasyacı politikalarına gerekçe olarak kendi Sovyet coğrafyasında yeni bir Avrupa Birliği projesi gereğini dile getirir²².

Ekonomik bakımdan yetersiz ve başarısız bir örgütlenme olduğu halde, Avrasya Gümrük Birliği'nin Moskova'nın bu ülkeleri bünyesinde toplayabildiği tek uluslararası hukuk temeli bulunan bir örgütsel zemin olduğunu hatırlamak gerek. Avrasya stratejisinin önemli temsilcisi Dugin'in

¹⁸ Murat, Ercan, , "Türk Dış Politikasında Rusya", Değişen Dünyada Türk Dış Politikası, ed. Murat Ercan, Ankara, Nobel, 2011, s.131.

¹⁹ Murat, Ercan, a.g.e, s.136

²⁰ Mevlüt Çavuşoğlu, "2017 Yılına Girerken Dış Politikamız", http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf Erişim:06.04.2017

²¹ CICA, http://www.s-cica.org/page.php?page_id=7&lang=1 Erişim:07.04.2017

²² Vladimir Putin, "A New Integration Project for Eurasia: A Future that is Born Today", Izvestia, 03.10.2011.

ifadesiyle “Büyük alanların otarşisi” projesinin günümüzde Rusya önderliğinde gerçekleşmesi, en genel şekliyle aşağıdaki ana adımlarla mümkün olabilir: Avrasya Gümrük Birliği’nin kurulması, güçlendirilmesi ve genişlemesi, “dördüncü jeoekonomik alan”ın kurulması (Beyaz Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan ve Kırgızistan’ın dışında buraya bazı uzak çevre ülkeleri –Sırbistan, Yunanistan, İran, Hindistan, Irak, Suriye, Libya vs.- de dahil olabilir). Bu entegrasyonun derinleşerek ABD dolarından farklı olan diğer bir uluslararası para biriminin, örneğin Avrupa Euro’sunun, daha ileride ise kendi “Avrasya Rublesi”nin veya hatta “Avrasya doları”nın tesis edilmesi hedeflenmektedir.²³

Bu anlamda AEB’nin, eski Sovyet coğrafyasını da aşan bir alanda, yeniden Moskova hegemonyasını kurma aracı uluslararası örgüt olarak kurgulandığı açıktır. Esasen sınırlı üyeler arasında dahi ekonomik entegrasyonun ilk basamaklarında sorunlar yaşanmakta, güven bunalımı veya egemen-eşit devlet konusundaki tereddütler AEB’nin gelişmesinde ayak bağı olmaya neden olmaktadır. Diğer ülkeleri ve bölgeleri, çeşitli nedenlerle kontrol altına almak irredentist, revizyonist, emperyalist, saldırgan politikalar türünden olduğu halde, bu dönemde “terör” gerekçesi her türlü uluslararası hukuka aykırı hareketi örten konjonktürel bir araç haline gelmiştir. Avrasyacılık stratejilerinin uygulanmasının Uluslararası Hukuk zemininde diğer üyeleri baskı altına alan bu tür söylemler, entegrasyonun gelişmesine engel olması açısından önemlidir²⁴.

ŞİÖ’nün kuruluşunun ilk evresi durumundaki Şanghay Beşlisi’nin temel amacının güvenlik olduğu dikkate alındığında, haklar ve özgürlüklerin ikinci plana itildiği veya güvenliğe feda edildiği böyle bir entegrasyonun başarılı olma şansı yoktur. Bununla beraber ekonomik entegrasyon aşamalarındaki başarıların gereği olan gelişmişlik düzeyi ile sosyal, kültürel, dini homojenlik ve ortak yaşama arzusu gibi konularda yetersizlikler, Gümrük Birliği öncesi aşama olan Avrasya Ekonomik Topluluğu’nun dahi isimden ibaret olduğunu göstermektedir

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Diğerleri

Deli Petro’nun daha 1725 yılında yazdığı vasiyetnamesinde “Rusya devletini, dünya devleti yapabilmek için, onun başkentinin, Asya ve Avrupa hazinelerinin anahtarı olan İstanbul olması lazımdır” der²⁵. Coğrafi konum itibariye Doğu ile Batı ve Kuzey ile Güney arasında benzersiz jeopolitik özelliklere sahip olan Türkiye’nin uluslararası ittifak veya örgütlemelerde de kilit konumda olması kaçınılmazdır. Aslında bir Hıristiyan kulübü olduğu her fırsatta ve uygulamada kabul edilen AB’nin yakın dönemde Türkiye’yi alması beklenmediği halde bu ülkenin başkalarıyla birleşmeye girmesinin engellenmesi ve sürekli kapıda bekletilmesi temel strateji haline gelmiştir. Buna karşın Türkiye, bir kısmı AB’ye girişte payanda olmak üzere, nihai hedef olarak genellikle Serbest Ticaret Bölgesi’ni hedefleyen örgütlemelere öncülük etmiştir. Bunlar arasında KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği), EİT (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) ve D-8 sayılabilir.

KEİ, Karadeniz kıyıdaşı ve hinterlandı ülkeler arasında ticari engelleri kaldırmak üzere ekonomik işbirliğini hedeflemektedir. 1992’de başlayan süreçte hedefin AB’ye rakip olmayıp fakat AB üyeliğine geçişi kolaylaştıran bir örgüt olduğu açıkça belirtilir. KEİ’nin önde gelen üyeleri Türkiye ve Rusya olup başta diğer Karadeniz kıyıdaşı ülkeler Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan olmak üzere Azerbaycan, Ermenistan, Moldova, Yunanistan, Arnavutluk ve Sırbistan da bu örgüte üyedir²⁶. Coğrafi yakınlık veya ortaklık sözkonusu olduğu halde KEİ üyeleri arasında ortak kimlik, ideoloji veya siyasi uyumluluğun olmaması, bölgede yeni bir entegrasyon kurumunu hızlandıracak ortak kültürel zeminin oluşmasına engel olmaktadır²⁷. 2017 itibariyle KEİ’nin kuruluş

²³ Aleksandre Dugin, Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, terc.: Vügar İmanov, 4. Basım, İstanbul, Küre Yayınları, 2005, s.357.

²⁴ Alaeddin Yalçınkaya, “Sovyet Sonrası Rusya Siyasetinde Avrasyacılık”, Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi, Ed.: İrfan Kaya Ülger, Ankara, Seçkin, s.85-91.

²⁵ Rus Çarı I. Petro’nun 1725 Yılında Yazdığı Vasiyetinin Türkler ve NATO ile Olan İlgisi”, <http://blog.milliyet.com.tr/rus-cari-i-petro-nun-1725-yilinda-yazdigi-vasiyetinin-turklerle-ve-nato-ile-olan-iligisi/Blog/?BlogNo=355966> Erişim:08.04.2017

²⁶ Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation (1999) <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutory/charter/Download/CHARTER%20web%20080630.pdf> Erişim:08.04.2017.

²⁷ Şükrü Yazgan, “Black Sea Basin: A Region in the Making a Geopolitical Crash Zone of a Marginalized Area in World Politics?”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Üzerine 4. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi, ed.: Yalçınkaya A. ve Yazgan,

hedefleri doğrultusunda organizasyonel bir başarısı, en azından entegrasyonun ilk aşamalarında dahi belirli bir etkinliği sözkonusu değildir. KEİ'nin iki önemli ülkesi Rusya ve Türkiye arasındaki dış ticaret bütünüyle ikili ilişkilere bağlı olup 2015 Uçak krizinden sonra ilişkiler gerilmiş, 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsünden sonra yeniden düzelme yoluna girmiştir. Bununla beraber bu aşamalarda KEİ zemininde hiçbir olumlu katkı sözkonusu değildir. Tıpkı AEB veya ŞİÖ üyeleri arasındaki ilişkilerde olduğu gibi.

EİT, başlangıçta yine Türkiye ile İran ve Pakistan'ın öncülüğünde, üyeler arasında ticari engelleri kaldırmak, ekonomik işbirliğini geliştirmek üzere 1985'de kurulmuştur. Örgüt 1964-1979 arasında varlığını sürdüren RCD'nin (Gelişme İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü) halefi durumundadır. Bugün kurucu üyeler dışında eski Sovyet cumhuriyetleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ile Afganistan da örgütün üyeleridir²⁸. Örgütün merkezi Tahran'da bulunup üyelerinin tamamının Müslüman olması örneğin Gürcistan veya Ermenistan gibi bölge ülkelerinin örgüte üye olmaması önemli özelliklerindedir. 13. İslamabad Zirvesi'nde örgütün 2025 hedefleri tespit edilerek üyeler arasında ekonomik entegrasyon için gerekli altyapının güçlendirilmesi, ulaşım ve iletişim alanında daha yoğun işbirliği yapılması, bölgesel sorunlar konusunda ortak hareket gibi temenniler dile getirilmiştir²⁹.

D-8, Ekonomik entegrasyondan ziyade bir grup olarak 4 Ocak 1997 İstanbul'da oluşturulmuştur. Kurucu üyeler Türkiye, Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya ve Pakistan olup ortak özellikleri ekonomik göstergeler açısından belirli bir seviyenin üzerinde olan Müslüman ülkeler olmasıdır. Ticaret, sanayi, iletişim-enformasyon, finans, bankacılık-özelleştirme, yoksulluğun giderilmesi ile kırsal kalkınma, bilim ve teknoloji, insan kaynaklarının geliştirilmesi, tarım, enerji, çevre, sağlık, turizm, kültür ve spor alanlarında işbirliği yapmak, bu konuda engelleri ortadan kaldırmak temel amaçtır³⁰.

Türkiye'nin öncülüğünde veya önemli üyeleri arasında yer alan belirli düzeylerde ekonomik entegrasyonu veya bu istikamette ilerlemeyi hedefleyen daha başka girişimler ve örgütlenmeler de bulunmaktadır. İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde yer alan İSEDAK da bunlardan biridir. Burada zikredilen veya benzeri örgütlerin başarı durumları tartışılrsa da farklı ülkeleri belirli zamanlarda liderler veya bakanlar seviyesinde bir araya getirme, farklı başkentlerde daimi sekreteryaya üye ülkelere diplomatik temsilci bulundurma, zaman zaman güncel sorunların kriz aşamasına gelmeden müzakere edilebileceği zemin olma gibi fonksiyonları sözkonusudur. Bu anlamda AB kadar başarılı olmamaları bu tür örgütlerin varlığından çok yokluğunu tercih etmenin uygun olduğu anlamına gelmemektedir.

Sonuç

1964'de yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile başlayan AB'ye üyelik sürecinde 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'ye adaylık statüsü verilmiş ve 2005'de üyelik müzakereleri başlamıştır. Daha önce hiçbir aday için sözkonusu olmayan şartlar Türkiye'ye dayatılmış, engeller çıkarılmıştır. 2017 itibarıyla müzakere konusu fasılların tamamının açılacağı, açılanların uygun görülerek kapatılabileceğine dair ümitler, her geçen gün azalmaktadır. Buna karşın bu sürecin parçası durumundaki AB ile Türkiye'nin Gümrük Birliği, önemli sorunlarla birlikte yürümektedir.

AB'nin Türkiye'yi kapıda bekletme stratejisine karşı Ankara'nın bir bakıma "blöf stratejisi" olarak görülen ŞİÖ'ye ilgisinin, iç ve dış politik zeminlerde belirli bir etkisi olmuştur. AB'nin eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinden Rusya istikametine genişlemesinden rahatsız olan Moskova, şüphesiz bu gelişmeden son derece memnun olmuştur. Bununla beraber ŞİÖ ve benzeri örgütlenmelerin özellikle ekonomik entegrasyon konusundaki başarı ve etkinliği de yeniden gündeme gelmiştir. Türkiye, ŞİÖ çıkışıyla AB'ye üyelik yolunda baskıyı hedeflediği halde yaşanan gelişmelerle Türk dış politikasının manevra alanının daralması ve dış politikanın ekonomik ayağının fonksiyonunu yerine getirememesi söz konusu olmuştur³¹. Türkiye'nin 2002'de 8.5 milyar dolar olan Rusya, İran,

Ş., İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2015, s.8

²⁸ Economic Cooperation Organization (2017), <http://www.ecosecretariat.org/in2.htm> Erişim:08.04.2017

²⁹ ECO Islamabad Declaration (2017), <http://www.ecosecretariat.org/in2.htm> Erişim:08.04.2017

³⁰ Rıdvan Karulu, a.g.e., s.42-44.

³¹ Mustafa Kutlay, a.g.e., s.107

Hindistan ve Çin ile ticaret hacmi 2010'da 60.3 milyar dolara yükselmiştir. Buna karşın yaşanan artış sürekli Türkiye'nin ticaret açığını büyütüştür. Birçok teşvik ve programlara karşın Türkiye, ihracatını artırarak açığı kapamayı, hatta azaltmayı başaramamıştır. ŞİÖ'nün önde gelen üyeleri ile ticari ilişkilerde ihracatın ithalatı karşılama oranı %18 seviyelerinde seyretmektedir³².

Bu şartlar altında ŞİÖ'nün AB'ye alternatif olacağı varsayılrsa ve Türkiye bu örgüte üye olsa bile böyle bir üyelik Türk sanayii ve ticareti için yıkım anlamına gelmektedir. Halbuki bütün sorunlu yönlerine karşın AB ile kurulmuş olan Gümrük Birliği sayesinde Türkiye'nin dış ticareti önde gelen AB üyeleri ile Türkiye lehine fazla vermektedir. Türkiye'nin AB üyeliği sonucunda gelişmekte olan/üçüncü dünya ülkesi sınıfından gelişmiş/birinci sınıf ülkeye yükselmesi hedeflenmektedir. Burada önemli bir gerçek AB, gelişmiş, Kuzey veya Avrupa Kulübü'nü oluşturmaktadır. Türkiye'nin ekonomik, sosyal siyasal, bilimsel ve teknolojik bakımdan AB üyeleri seviyesine çıkması prestijini ve uluslararası politikadaki etkinliğini artıracaktır³³. Bu bağlamda coğrafi yakınlık veya komşuluk yanında tarihi ilişkiler, yarım asrı aşan süreçteki kazanımlar, Avrupa'da beş milyona yaklaşan ve önemli bir kısmı yatırımcı, müteşebbis veya politikacı haline gelmiş Türk vatandaşları veya Türk kökenli AB üyesi ülke vatandaşları son derece önemlidir.

Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyeliği sonucunda ekonomik, sosyal, siyasal bakımından aşama kaydetmesi veya prestijinin artmasını beklemek için mevcut ŞİÖ üyelerinin bu açılardan durumuna bakmak gerek. Çünkü günümüzde Çin'in yeni yükselen güç olarak en büyük avantajı sosyal güvenlik veya işçi hakları açısından son derece geri kalması, bu anlamda işçi maliyetinin düşük olmasıdır. Bu bağlamda örneğin Kırgızistan veya Tacikistan'ın ŞİÖ üyeliği ile elde ettiği herhangi bir avantaj veya kazandığı prestijden söz etmek mümkün değildir.

AB ile ilişkilerde yaşanan aksaklıklar, Türkiye'nin jeopolitik şartların da verdiği avantajlarına hanel getirmemelidir. Bu süreçte bağımsız ve egemen bir ülke olarak çıkarları doğrultusunda ekonomik ve siyasi ilişkiler kurarken günlük gelişmelere göre asırlık gerçekler veya stratejiler yok sayılmamalıdır. AB üyeliği yolunda karşısına çıkarılan genellikle politik engellere karşın Türkiye'nin en üst düzeyde ŞİÖ alternatifini gündeme getirmesi yerine, aynı zaman da yükselen güçleri de bünyesinde taşıdığı için bu ve benzeri örgütlerle ilişkilerini geliştirmesi, başta bölgesel ve küresel güçler olmak üzere bütün ülkelerle ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerinin barış, dostluk ve ortak çıkarlar zemininde ilerletmesi çok daha etkili ve anlamlı olacaktır. Bu bağlamda dış ticaret açığımız önemli ölçüde aleyhimize büyüyen Rusya, Çin vb. ülkelerle bu açığı kapatmak üzere turizm, müteahhlik, yatırım vb. yolların etkin bir şekilde kullanılması, bunun için de öncelikler rekabet edebilir ve sürdürülebilir büyüme yolundaki engellerin kaldırılması gerekmektedir.

ŞİÖ yanında Türkiye'nin kurucu üye olduğu KEİ, EİT, İSEDAK gibi örgütlerin başarısı tartışılabilir olduğu halde bu zeminlerin daha etkin kullanılması, AB ile ilişkilerden bağımsız olarak ticaret, yatırım, finansman vb. alanlarda bütün tarafların çıkarına olacak ilişkilerin geliştirilmesi önemlidir. Bu anlamda sözkonusu örgütlemelerin AB'ye alternatif olup olmaması gündeme getirilmeden üye ülkelerin kalkınmaları yolunda bağımsız ilişkiler güçlendirilmelidir. Sözkonusu örgütlerin bugünkü haliyle varlığının yokluğundan daha değerli olduğu, ekonomik yanında siyasal ve bölgesel sorunların diplomatik ve barışçıl zeminlerde tartışılabildiği zeminler olarak varlıklarını sürdürmesi ve etkinleştirmesinin yolları aranmalıdır.

Kaynakça

Ağca, Fehmi, (2011) Dynamics of Political Changes, Prishtine, Logos-A.

Al, Arzu ve Aslan, Nur, "In the Context of International Political Economy, the Comparison of IBSA Countries and Turkey", V. Blue Black Sea International Congress, 12-13 December, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2016; http://dosya.marmara.edu.tr/kongre/blueblacksea2016/kitapc_k_.pdf Erişim:20.05.2016.

Albert, Eleanor, The Shanghai Cooperation Organization, 2015, <http://www.cfr.org/china/shanghai-cooperation-organization/p10883> Erişim: 06.04.2017

³² Mustafa Kutlay, a.g.e., s.117.

³³ Ramazan Gözen, a.g.e., s.147.

- Ankara Anlaşması, 1964,
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararası_mevzuat/AKCT_ANKARA.htm 11.04.2017
- Çavuşoğlu, Mevlüt, “2017 Yılına Girerken Dış Politikamız”,
http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf Erişim:06.04.2017
- Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation (1999) <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutory/charter/Download/CHARTER%20web%20080630.pdf> Erişim:08.04.2017
- CICA, http://www.s-cica.org/page.php?page_id=7&lang=1 Erişim:07.04.2017
- Dal, E.P. ve Gök, G.O. (2014) “*Locating Turkey as a ‘Rising Power’ in the Changing International Order: An Introduction*”, Perception, Winter, XIX/4, ss.1-18.
- Demir, İmran, “*Red Bull Etkisi: Dış Politika Karar Alma Süreçlerinde Aşırı Güvenin Neden ve Sonuçları*”, V. Blue Black Sea International Congress, 12-13 December, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2016.
- Dugin, Aleksandre, Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, terc.: Vügar İmanov, 4. Basım, İstanbul, Küre Yayınları, 2005.
- ECO Islamabad Declaration (2017), <http://www.ecosecretariat.org/in2.htm> 08.04.2017
- Economic Cooperation Organization (2017), <http://www.ecosecretariat.org/in2.htm> 08.04.2017
- Ercan, Murat, “*Türk Dış Politikasında Rusya*”, Değişen Dünyada Türk Dış Politikası, ed. Ercan M., Ankara, Nobel, 2011, ss.125-145.
- Gözen, Ramazan, “*The Impact of Turkey-EU Membership Process on the Relations Between the West and the Islamic World: The Challenge for Change*”, East-West Relations: Turkish and Bosnian Perspectives, ed.: Gözen R. vd., International University of Sarajevo, 2009, ss. 131-149.
- Hasnat, Syed Farooq ve Awan, Zamurad, “*Shangai Cooperation Organization as a Platform for Regional Understanding: Its Economic, Political and Security Potential*”, Perception, Spring, XXI/1, ss.83-100.
- Karluk, Rıdvan, Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar, 7. Baskı, İstanbul, Beta. 2014.
- Küntay, B. (2013) “*Turkey on the Path of the European Union*”, New Perspectives on Turkish Foreign Policy, ed.: Narnı, N. and K. Burak, İstanbul, Doğan Kitap, ss.31-51.
- Kutlay, M. (2012) ““Yeni Türk Dış Politikası’nın Ekonomi Politiği: Eleştirel Bir Yaklaşım””, Uluslararası İlişkiler, C.9, Sayı 35, Güz, ss. 101-127.
- Putin, Vladimir, “*A New Integration Project for Eurasia: A Future that is Born Today*”, Izvestia, 03.10.2011.
- Reçber, Kamuran, Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri, 3. Baskı, İstanbul, Alfa Aktüel, 2009.
- Rus Çarı I. Petro’nun 1725 Yılında Yazdığı Vasiyetinin Türkler ve NATO ile Olan İlgisi”, <http://blog.milliyet.com.tr/rus-cari-i-petro-nun-1725-yilinda-yazdigi-vasiyetinin-turklerle-ve-nato-ile-olan-ilgisi/Blog/?BlogNo=355966> Erişim:08.04.2017
- Yağcı, Mustafa, “*A Beijing Concensus in the Making: The Rise of Chinese Initiative in the International Political Economy and Implications for Developing Countries*”, Perceptions, Summer 2016, XXI/2, ss.29-56.
- Yalçınkaya, Alaeddin, “*Sovyet Sonrası Rusya Siyasetinde Avrasyacılık*”, Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi, Ed.: İrfan Kaya Ülger, Ankara, Seçkin, ss.73-96.
- Yazğan, Şükrü, “*Black Sea Basin: A Region in the Making a Geopolitical Crash Zone of a Marginalized Area in World Politics?*”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Üzerine 4. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi, ed.: Yalçınkaya A. ve Yazğan, Ş., İstanbul, Gündoğan Yayınları,2015, ss.7-9.